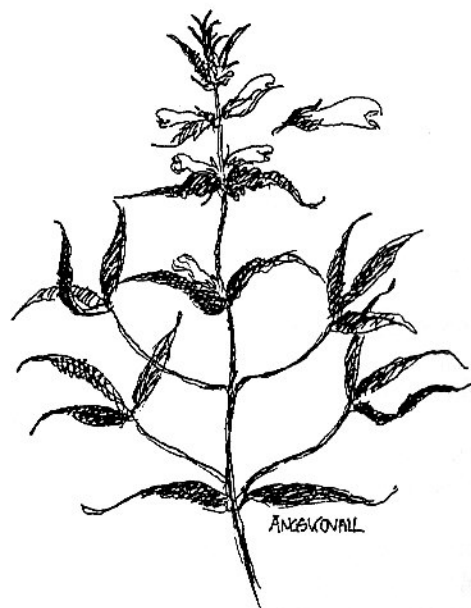

Innehåll Mergus nr 3 - 95

Kommentaren.....	sid 3
Brukets fågelliv - en rapport från sommaren 1995.....	sid 5
Björn-Lars.....	sid 6
Två säsonger i Muren.....	sid 9
Avtal Projekt Muren, Ramnäs socken.....	sid 12
Kartskiss över Murens natur- och kulturmarker.....	sid 13
Så hittar Du till Muren.....	sid 14
Några fågelarter som häckar i Murens närhet.....	sid 15
Tippen - ett fågeleldorado på 1950-talet.....	sid 17
Gissa på vinterståndare.....	sid 22
Notiser.....	sid 22
Vid en myrstig.....	sid 24
Sett och hört i markerna.....	sid 25
Kurs - Floravård och Ångsskötsel.....	sid 27

MERGUS

Nr 3 1995

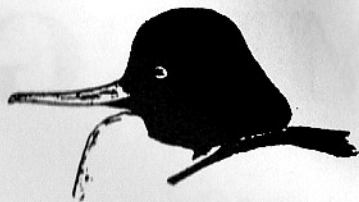
Årg 6

Mergus

Nr 3 1995 Årg. 6

Kontaktblad för
Naturskyddsföreningen SBF
Surahammar

Mergus utges med 3 nummer per år och är gratis för medlemmarna. Bidrag (uppsatser etc.) välkomnas. Adress; Mergus c/o Tom Sävström, Stenbovägen 12, 73534 Surahammar tfn. 0220/33729.

Vi i naturskyddsföreningen arbetar alla mot ett och samma mål; vi vill värna om naturens mångfald, öka människors miljömedvetande och handling, helt enkelt värna livet. En ekologiskt hållbar utveckling är vårt stora mål för allt det arbete vi lägger ner på möten, kurser, information, exkursioner, ja enkelt uttryckt allt vi gör inom Naturskyddsföreningen.

Bli medlem. Bästa sättet att stödja verksamheten är att bli medlem. Det kostar 230 kr. (Fullbetalande) och 30 kr. (Familjemedlem), då ingår tidningen Sveriges Natur. Sätt in medlemsavgiften på postgiro 90 19 09-2.

Flora- och faunavård. Vi gör aktiva naturvårdande insatser i Muren, Kohagen, Sandtorp, Billsbo och Norrsjön. Vill du bli en aktiv natur- och kulturlandskapsvårdare är du mer än välkommen!

Föreningsärenden och frågor därom, kontakta någon ur styrelsen;

Tom Sävström 33729, Frank Nilsson 30287, Mikael Leppälampi 31524, Kjell Andersson 33731, Marianne Svärd Nilsson 36446, Conny Öhrman 30959, Lars Persson 36262, Suppleanter: Margareta Holm 35963, Kenneth Nielsen 33852.

OMSLAGSBILD: Sidensvansar i rönn. Teckning: Leif Blomkvist
OMSLAGSBILD BAKSIDA: Ängskovall. Teckning: Pekka Hedin

Kommentaren

Hej alla medlemmar!

Mergus flyger vidare, vilket också stora mängder (tusentals) av björktrastar och sidensvansar gör och har gjort hittills i vinter.

De granna fåglarna livar verkligen upp vinterlandskapet, inte minst i tätorternas "bärande" träd och buskar. De här fåglarna får vi nog glädja oss åt hela vintern, ännu dignar nämligen många rönner av tunga bärklasar.

Ännu ett exempel på hur vi i trädgård, park och bostadsområden själva kan skapa - "Mer natur där vi bor"!

Att det gamla tippen-området söder om Surahammars Bruk en gång varit ett fågeleldorado är det nog få som känner till idag. Därför publicerar vi i detta nummer en artikel från VOFs (Västmanlands ornitologiska förenings) kontaktblad nr 3 1972, skriven av Göran Lundqvist. Göran bodde då i Surahammar och var aktiv i fältbiologgruppen Thema Naturae. Artikeln har visserligen några år på nacken men är inte mindre intressant för det. Bl a får vi veta när den till Sverige sent invandrade skrattnäsen för första gången häckade i Surahammar.

Med artikeln uppmärksammar vi också Birger Andersson, 94 år i februari, som var med och bildade Surahammars biologiska förening år 1954. När jag samtalar med Arne Persson får jag veta mera om Birger:

-" Han var aktiv redan 1952 i de studiecirklar om fågelkännedom som arrangerades i Bruksgårdens regi. Han var SBFs Grand Old Man och titulerades icke blott skämtsamt för "Rosenberg" vid föreningssammankomsterna. Han har inte varit de stora ordens och gesternas man, Birgers odiskutabla svar och kommentarer till företeelser i naturen var lågmälda, lugna och väl underbyggda. I början av 60-talet fick Birger, på ett riksårsmöte i SNF, mottaga förtjänst-diplom. Till proffsionen var han gjutare, och äldre surabor vet vilken ställning en gjutare hade".

Birger Andersson studerar kartan, Bjursjön 1956. Foto: Arne Persson.

Personligen har jag några fina minnen med Birger, bl a ett från just nämnda Tippen. Det var en sen junikväll i mitten på 70-talet, vi var där för att lyssna efter områdets sista (?) kornknarr och efter en av de första näktergalarna som sjöng från de allt mera förbuskade våtängarna. Jag hade hört fåglarna kvällen innan och nu tagit med mig Birger dit. Näktergalen "slog" sina slag, kornknarren "snärpte" (helt nära oss) och ett par gräshoppsångare svirrade och Birger sa lågmält:- "Nu hade vi gristur".

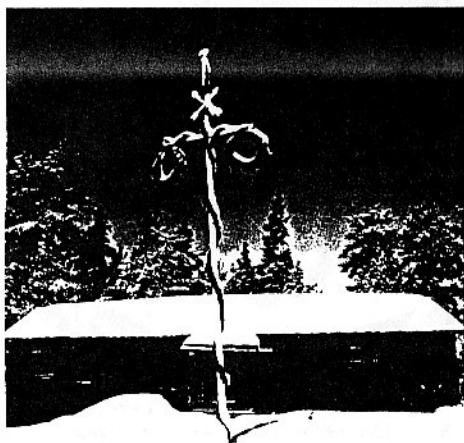
I ett kommande Mergus-nummer återkommer vi till Tippenområdets natur och arter, så som där ser ut i dag.

Vi ger i detta nummer också en utförlig rapport från vårt naturvårdsprojekt i Skogsmuren, omfattande de två senaste åren. Maken till blomningen på slåtterängen 1995 har jag inte skådat under de tio år som jag följt ängens utveckling. Överraskande, men inte oväntat, kom brudsporrarna tillbaka. Växstsången 1996 blir mycket spännande att följa, och då inte bara i Muren, förstås!

Tom S

**Alla Mergus - läsare tillönskas en
god fortsättning på 1996!**

...och så en liten uppmuntran

*Tack för sist!
och för ex. av
Mergus som jag
fick. Det var en
verkligt trevlig
läsning. Gratulerar
till att ni har
en så fin med-
lemstidning.*

*önskar P. Roland
Falun*

Brukets fågelliv - en rapport från sommaren 1995

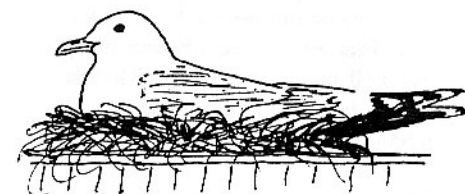
Yngve Pettersson

Det är känt att det finns ett ganska rikt fågelliv på bruksområdet. Sommaren 1995 häckade 7 par fiskmåsar, men de har alltid svårt att få ungarna på vingarna, eftersom både räv, grävling och katter strövar runt där på nätterna. Det blev en enda fiskmåsunge flygg. Det samma gäller för fisktärnorna, där 10 par häckade men jag såg bara två ungar på vingarna.

3-4 par mindre strandpipare häckade och där såg jag två kullar med tre ungar i varje kull. Något tidigare år har som mest 7 par av denna trevliga och vackra vadare häckat. Numera håller ruderatmarkerna på att växa igen och bli slyskog och där trivs inte den lilla vadaren som vill ha öppna grusmarker.

Dagligen ser man steglitz och hämpling som häckar i närheten. Jag har en liten vattensamling bakom Byggnadsavdelningen som jag spolar och underhåller med vatten. Det är ett omtyckt och välbesökt fågelbad hela sommaren. Vattnet blandas med lera som hämtas av hussvalor, vilkas bon som bekant muras med detta material.

Stenskvätta (2-3 par), sädesärta, pilfink och tornseglare häckar också på området. Däremot saknar jag den

Fiskmåsar ruvar på taket till Neutraliseringsanläggningen. Ill: T Sävström

svarta rödstjärten, som inte visat sig på några år nu. Första häckningen av den gjordes 1978, då boet byggdes i ett ventilationsrör i en tegelvägg ca. 2,5 m. ovan mark. Ett annat år hittades boet i en rivningsfärdig byggnad, placerat i ett säkringsskåp på en elpanel. I boet fanns ett rötägg. Den har enfärgat vita ägg.

Överraskningar

Då och då dyker det upp överraskningar, som 1995 då en ortolansparv sjöng från buskmarkerna i början på juni, eller som den storskarv som flög söderut över bruket i september. 1994 inträffade en intressant företeelse, då ett fisktärnepar slog till och häckade på papptaket till Värmebehandlingen. Därifrån vet jag att de hade fin utsikt under ruvningen och de var utom räckhåll för katt och räv. Då och då sveper duvhöken som en skugga över industrin. Kråkor och tamduvor brukar upptäcka den före mig.

Björn-Lars

Harald Wedérus

I det senaste numret av Mergus kunde vi läsa att björnar observerats på flera håll inom kommunen. Med anledning härav vill jag nu berätta om en händelse för länge sedan.

Vi befinner oss i Lungsunds socken i Värmland. Det är andra söndagen i september år 1870. Vallflickan Karin Olsson i torpet Sjögerås hade som vanligt på morgonen drivit ut fåren på skogsbete. Hon kommer hemspringande gallsrikande och berättar att en stor björn kommit rusande och slagit skälltackan. Brodern Gustav får tag i en bössa och springer till stället, där björnen håller på att kalasa på tackan. Han bränner av en hagelsvärm, men enda verkan blir att björnen misslynt av att bli störd i måltiden börjar förfölja Gustav. Han springer för livet, måste slänga av de otympliga träskorna och fortsätta i strumplästen. Björnen ger så småningom upp förföljandet.

Händelsen väckte stort uppseende, eftersom någon björn inte setts i trakten på många år. De stora björnskallen hade varit mycket effektiva. Då kommenderade man ut allt socknens manfolk utom prästen och klockaren. Sålunda kungjordes 1832 "Ordning för sockenskill inom Kroppa och Lungsunds socknar". Där björn förekom utgjorde de

skogsbetande kreaturen ett frestande och lättåtkomligt byte. Den vanligen fredlige vegetarianen kunde då få smak på kött och bli en fruktad slagbjörn. I synnerhet på hösten gick en del björnar över till köttdiet för att få tillräckligt späcklager inför vinterns ideovistelse.

Kanske hade Karin i Sjögerås inte behövt bli rädd. Det var en allmänt spridd åsikt att björnen aldrig överföll kvinnfolk. Om han såg tveksam ut tillrättades att dra upp kjolarna till bevis. Björnen vände då om och lommade bort. Kanske blev han generad. Kvinnor på den tiden, i varje fall på landsbygden, saknade vanligen underbenkläder.

Nu blev det febril aktivitet den där septembersöndagen. Skogsvaktare Lars Gustav Lönnquist på Kungsskogshyttan bådade upp allt manfolk från kringliggande torp, i synnerhet sådana som hade skjutvapen av något slag. Därför gick bud även till Lars Johan Andersson i torpet Björnfallet. Trots att han bara var 16 år hade han länge sprungit i skogen med bössan i olovligheter på brukets marker. Hans beväpning var ett muskedunder av ungefär hans egen längd. Det hade ingått i en sändning skrotvapen, som realiserats för kronans räkning. Ursprungligen flintlåsgevär hade det

omändrats till knallhattslås. Borrningen höll en diameter om 20 mm. och vikten var ansevärd. När den samlade vapenarsenalen mönstrades av skogsvaktaren befanns det att Lars hade skjutit slut på alla sina kulor. Tillgängliga blykulor var för små för hans vapen, men ett stycke skinn fick utjämna skillnaden i kaliber. Nu gällde det ju storvilt, varför laddningen svartkrut för säkerhets skull ökades till tre gånger det vanliga. Sålunda gav man sig iväg för att leta på björnen.

Skogsvaktarens båda stövare, som hölls i koppel, fick snart upp spår. Björnen ringades in till en skogsbexvuxen udde i Stora Älgsjön nordost om Sjögerås. Vid ett hygge, som gav någorlunda fri sikt, ställdes skyttarna upp. Det var skogsvaktaren, Lars Andersson, en bokhållare från Kungsskogshyttan och tre andra. Lars kröp ned bakom en sten, på vilken han stödde muskedundret. Drevkedjan,

vars män var beväpnade med yxor och högafflar, satte igång under stort oväsen. Snart kom björnen rusande ut på hygget och närmade sig snett emot Lars pass och han siktade och tryckte av. Av rekylen for han baklänges och var en stund helt omtöcknad och lomhörd av den fruktansvärda smällen. När den täta krutröken skingrats syntes ingenting av björnen, men mossa och jord var uppsparkad och man hittade tussar av björnragg och blodstänk.

Nu släpptes stövarna, som rusade in i ett snår. Därifrån hördes ett rytande och de kom förskrämda tillbaka med svansen mellan benen. Bössbärarna sköt salvor in i snåret, men alla var nervösa och precisionen dålig. Någon verkan av skotten kunde man inte märka och man började ladda om, vilket tar sin tid med mynningsladdare. Nu hade Jonas Magnusson i Gräsbäcken fått syn på björnen, som låg till synes livlös och han gick fram

Av rekylen for han baklänges....

med yxan i handen. Med uppbyggande av sina sista krafter rusade björnen upp. Jonas, som var till åren kommen och inte längre så vig, snubblade på en stubbe och föll. Över sig fick han björnen, som högg ett kraftigt brett över höger ljumske. Nu rusar mågen Gustav till för att rädda svärfar och slår med all kraft yxan i huvudet på björnen, som nu slutgiltigt dör. Det visade sig att Jonas kom lindrigt undan. Han hade i fickan snusdosan och en fällkniv, som båda bar märken av björnens tänder. Man fann att Lars Anderssons kula gått in vid vänstra bogbladet och det var ofattbart att björnen kunnat gå så långt med denna blessyr.

Efter den bravaden blev 16-åringen hyllad som hjälte i bygden och fick heta Björn-Lars. Hans muskedunder hamnade så småningom i Lungsunds hembygdsgård, där det än idag hänger på väggen och kallas "Björndundra".

Björn-Lars
efter foto 1930

Jag har sett "Björndundra" där i hembygdsgården nära 100 år efter händelsen, nämligen 1968. När jag sökte efter någon som kunde berätta mer hänvisades jag till f. Kronojägaren Fritz Karlsson 84 år, som bodde i Hyttbäcken. Av naturliga skäl hade han inga personliga minnen av händelsen, men hade i unga år hört gubbar berätta, som varit med. Vi körde med Karlsson som ciceron längs en skogsväg och han visade ut var björnen inringats på en udde i Stora Älgsjön, kallad Orrberget och visade även var björnen skjutits enligt traditionen. Den hade sedan forslats delvis över sjön och vidare till Kungsskogshyttan. Där på gårdsplanen hade folk samlats för att invänta jägarna med bytet. Bland annat en del smålänningar, som drivit oxar från sin hemtrakt till "oxhälja" i Filipstad och nu stannat till bland övriga nyfikna. Den fällda björnen var en bjässe om 30 lispund, dvs 225 kg. Skinnen köptes av baron Sköldebrand.

Den förre tjuvskytten Björn-Lars utbildade sig så småningom till skogvaktare. Ibland kan det vara lämpligt att sätta bocken till trädgårdsmästare. Han tjänstgjorde sedan i många år under Gysinge bruk och Stora Kopparbergs Bergslag. Han dog 1939 vid 86 års ålder.

Björn-Lars var min farfar.

Två säsonger i Muren

Tom Sävström

Åren 1994 och 1995 i Muren har ur hävdsynpunkt varit likartade. Nötdjuren har betat i den västra fällan och fären i den östra. Antalet nötdjur har varit minst 8 (-10) och antalet får (tackor och lamm) var 1994 28 st. och 1995 31 st. Betesperioden började den 12 maj och avslutades den 3 oktober (något senare för nötdjuren). Färens återkomst till Muren har givit mycket positivt, bl.a. är båda sidorna numera välhävdade. Båda säsongerna var tämligen varma och torra, t.o.m. Jäämurus brunn sinade.

Båda åren utfördes maskinell betesputsning i båda fällorna, genom lantbrukets försorg. Denna åtgärd är ett mycket viktigt inslag i områdets skötsel, då annars tuvtäteln växer sig hög och ger ett förfulat intryck. Putsningen utförs i mitten av juli. Den påföljande grästillväxten svarar också gynnsamt på åtgärden.

Fagningen på våren (24/4 resp. 23/4) var båda tillfällena fantastiska ur vädersynpunkt. Vårvarme med fjärilar och lövsångare. Tur med vädret har vi också haft på Ängens Dag. Den 12/8 1994 slog vi alla rekord då vi var 30-40 personer som deltog under dagen. Säkert var det publiciteten kring gårdsgårdsbygget som lockade en del. Senaste året firade vi gillet

den 7/8 då 8 deltagare kämpade i högsommarvärmen.

Väggkantslättern har på vissa mindre avsnitt varit eftersatt, men ambitionen är inför 1996 att de flesta sträckorna ska slås maskinellt. Ett mindre antal björkar har tagits bort från bl.a. slätterängen, detta för att få ner mera solljus till marken. Restaureringen av enbuskmarkerna fortsätter som planerat. En del buskar kommer att sågas bort, då de annars breder ut sig över tuvor som hyser kattfot och andra fina örter. När fären betade där längre tillbaka tuktade de enbuskarna hårt, nötdjuren däremot undviker enen som föda. Så om inget görs får vi en eneskog vilket vi inte har för avsikt att skapa. Tukt, vård och hävd är istället vad dessa marker behöver för att dess särprägel ska bevaras.

Nyheter

Den 17/5 -94 drog vi igång gårdsgårdsbygget som avslutades 17/8, efter 13 arbetsmöten. På kvällen den 1/6 -94 inhägnades växtplatsen för backrutan samt flyttades stängslet vid vippärtsbacken, med avsikt att utestänga betesdjuren från dessa ytor. I två år har de nu istället lagts till arealen lieslättrad mark. Båda åren har ett par småytor slagits maskinellt med slätterbalk. Personligen föredrar jag